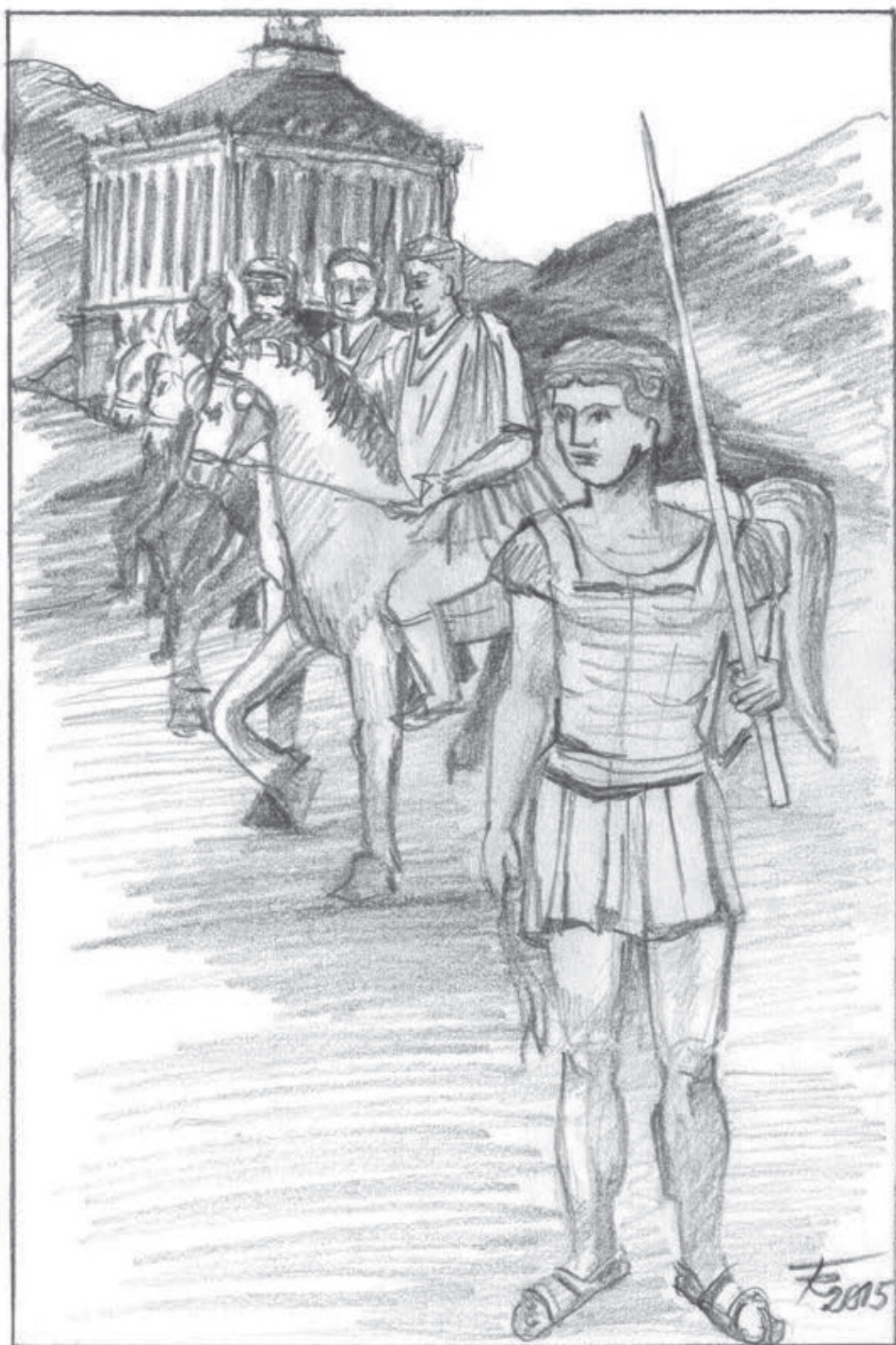

Birodalomépítés az antik világban

Horti Gábor

Az emberiség történetét átszövik a birodalmak. Az írott történelem kezdete óta ismerünk olyan politikai egységeket, amelyek igyekeztek kiterjeszteni befolyásukat más városokra, területekre. A területszerzéssel szorosan kapcsolatban áll a hatalom kérdése, mivel a hatalmi törekvések általában egy birodalom keletkezésével, annak létrehozásával állnak szoros kapcsolatban.

A történelem számos olyan egyénről, egyéniségről tud, akik kihasználva az adódó alkalmakat, erős politikai egységek élére állva kiterjesztették egyéni befolyásukat és ezzel együtt igyekeztek birodalmakat kiépíteni. Ilyen személy volt Periklész (Athén), Nagy Sándor (Makedónia), Julius Caesar (Római Köztársaság), Augustus (Római *Principatus*), Justinianusz (Bizánci Birodalom), illetve sokan mások.

A birodalmak létrehozásának számos módszere ismert, amelyekből néhányra a következőkben láthatunk példákat. Ilyen módszerek voltak a katonai expanzió, diplomáciai úton

való területnövelés, valamint a szövetségi rendszerek létrehozása, azokon belül pedig egyeduralmi helyzet kialakítása, illetve gyarmatok alapítása.

Az elkövetkezőkben az antik görög, hellenisztikus és római világokból ismertetek birodalmakat, amelyek a maguk nemében meghatározóak voltak az ókorban és beírták nevüket a történelemkönyvekbe. Szó esik a birodalmak keletkezéséről, azok irányításáról, a működésüket meghatározó intézkedésekről, és természetesen azok végéről, a bukások esetleges indokairól.

Az ókori görögség – szövetségek, hegemoniák⁵

Az ókori görögség politikai szempontból széttagoltnak mondható. Városállamok sokasága szőtte át azt a területet, amelyen a mai görögség él, de jelentősek voltak a görög gyarmatvárosok is Kis-Ázsiában, Dél-Itáliában, valamint az Ibériai-félszigeten. Az egyes városok folyamatos hadakozással viseltettek egymás iránt, hosszabb-rövidebb időre egy-egy állam képes volt kiterjeszteni befolyási övezetét egy vagy több városállamra. Ilyen államok voltak Athén, Spárta, Mükéné, Thébai.

Az Iliászból jól ismert történet még az írott történelem előtti időkbe repít vissza bennünket, amikor Agamemnón,

5 A hegemonia szó jelentése: irányító szerep, felsőbbtség, illetve fölény. Jelen esetben az ókori görögséget érintő hegemon törekvések kapcsán kerül elő, amelynek során egyes görög államalakulatok igyekeztek kiterjeszteni hatalmukat további államokra.

Mükéné királya képes volt uralma alá hajtani a görögség egészét, illetve hadat viselt más földrészeken található gyarmatvárosok ellen, mint amilyen Trója városa is volt. Ez azonban csak egy volt a számos olyan törekvés mellett, amelyeknek célja a szétagolt görögség összefogása és egy politikai entitás alá tagolása. A mitológia talaját elhagyva, következzen néhány példa a görögség birodalomépítésére.

Elsőként Athén városát emelném ki. A görög-perzsa háborúkat követően Athén városa emelkedett ki először a görög poliszok közül és hozott létre egy olyan szövetségi rendszert, amelynek élére állva számos görög városállam fölé kiterjeszthette uralmát. Az így létrehozott déloszi szövetséget⁶ az athéni Ariszteidész hívta életre Kr. e. 478-ban azzal a céllal, hogy folytassa a háborút a perzsák ellen egészen addig, amíg a görögség egésze fel nem szabadul a keleti despoták uralma alól. Azok a görög poliszok, amelyek nem voltak tagjai a riválisnak mondható peloponnészoszi szövetségnek, készséggel csatlakoztak az athéni koalícióhoz. Kezdetben hajó- és katonaállítási kötelezettséggel tartoztak a szövetség felé, amit fokozatosan pénzbeli juttatásokkal váltottak ki és így tulajdonképpen Athén adófizetőivé váltak. A déloszi szövetség vezető állama tehát a közös ellenségtől való félelmet és fenyegetettséget használta ki, hogy kiépítése szövetségi rendszerét és közép-görögországi hegemoniáját.

6 A déloszi szövetség nevét a szövetség közös pénztárának helyéről kapta. Az ugyanis a Déloszon található Apollón szentélyben volt elhelyezve egészen Kr. e. 454-ig, amikor átszállították azt Athén városába a fokozódó perzsa fenyegetettségre hivatkozva.

A déloszi szövetségen belül számos alkalommal kiéleződött a helyzet, tekintettel arra, hogy a kezdeti lendület és sikerek után már maga Athén sem törekedett arra, hogy folytassa a költséges hadakozását a perzsákkal, inkább hatalmi pozícióit erősítette. A vezető városállam ellen számos alkalommal tört ki felkelés. Több állam megkísérelt elszakadni a szövetségtől, azonban erre Athén keményen és könyörtelenül, erővel válaszolt. Ilyen kísérlet volt Naxosz városának elszakadási kísérlete is.⁷

A tény, hogy Athén féltve őrizte vezető szerepét a szövetségen belül, megkérdőjelezhetetlen. A szövetség eredeti céljait elfeledve leginkább a közép-görögországi hegemonia megőrzése vált számára a legfontosabbá. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a szövetség erőforrásait felhasználva az első peloponnészoszi háborúban (Kr. e. 460-445) Spárta és szövetségesei ellen fordult, valamint Kr. e. 449-448 között megkötötte a békét Perzsiával. A korábbi szövetséges ellen vívott háború és a korábbi ellenséggel kötött béke számos ellentétet szült a szövetségen belül. Athén azonban a *status quo*-t megőrizve került ki a háborúból és tovább igyekezett erősíteni pozícióját, tágítani birodalmát. Ezt a törekvését egészen a második peloponnészoszi háború kitöréséig sikeresen

7 Naxosz városa a Kr. e. 470-es években kísérelt meg elszakadni a déloszi szövetségtől. A „kenyértörés” pontos okairól nem beszélnek a források. Athén a szövetségi szerződésre és a (már nem túl erős) perzsa fenyegetettségre hivatkozva ostromzárral kényszerítette térdre Naxoszt. Ezzel kellőképpen demonstrálta hatalmi törekvéseit és megrendíthetetlennek vélt vezető szerepét a déloszi szövetségen belül. Hasonló sorsra jutott Thaszosz, Euboia és Szamosz is.

folytatta. Az újabb háború azonban véget vetett hegemon helyzetének.

A második peloponnészoszi háború⁸ kitörésekor Athén törekvései új erőre kaptak, mivel lehetősége nyílt uralmát kiterjeszteni a teljes görögségre, Spárta és szövetségesei bekebelezésével. A háborúba ugyan a *status quo* megőrzése végett sodródott bele, azonban ez nem jelentette azt, hogy nem akarta előnyére fordítani a helyzetet. Az összecsapások során igyekezett további területekre szert tenni, egyes tervek szerint hatalmát a Földközi-tenger nyugati medencéje felé is kiterjeszteni. A dél-itáliai görög városok és Karthágó meghódításával akarta Spártát harapófogóba szorítani és térdre kényszeríteni. Azonban számos kedvezőtlen fordulat következtében súlyos vereséget szenvedett a szicíliai hadjáratban, majd terveitől elállva, a háború befejező szakaszában már visszavért területei védelméhez és a korábban fennálló hatalmi helyzet megőrzéséhez. Spárta azonban ekkorra oly módon megerősödött, hogy Athén már nem tudta kivédeni a támadását és Kr. e. 404-re elveszítette a peloponnészoszi háborút. Spárta hadereje megszállta a várost ezzel véget vetett a déloszi szövetségnek és Athén meghatározó szerepének.

Athén a Kr. e. 5. század folyamán sikeresen vezetett egy birodalmat, amelyet egy szövetségi rendszer formájában alkotott meg. Ennek kapcsán magán a városon belül is hatalmi harcok folytak, amelyek meghatározták a szövetség

8 A második peloponnészoszi háború Athén és Spárta, illetve szövetségeseik között vívott háború a Kr. e. 431-404 közötti időszakban. A háborúba mindkét nagyhatalom saját szövetségesei révén és a *status quo* megőrzése végett sodródott bele.

és az athéni birodalom létét is. Olyan karizmatikus egyének ragadták magukhoz a kezdeményezést és a vezető szerepet, mint például Periklész, vagy – rövid időre ugyan – Nikiász, illetve Kleón. Periklész jelentősége a város fejlődése szempontjából kiemelkedő, mivel az ő vezetése alatt épült ki az Akropolisz, amelyet a déloszi szövetség tartalékainak felhasználásával készült el. Ez további bizonyítékot jelent arra, hogy Athén korlátlanul rendelkezett a szövetség erőforrásaival és egyéni érdekeinek megvalósításához használta fel azokat. Így birodalomként való definiálása a korszakban kétségtelen.

Athén tündöklése és bukása után, Kr. e. 404-371 között Spárta vált a görögség vezető államává és alakított ki hegemón helyzetet. Spárta azonban helyzetéből és államberendezkedéséből adódóan valamelyest más utat járt be Athénhez képest. Tekintettel a háborús helyzetre, Spárta katonai hódítás révén vált az Égeikum vezető hatalmává. Athén ostroma és a Théramenésszel kötött béke útján a peloponnészoszi szövetség vezető városállama kényszerítette Athént arra, hogy lemondjon az Attikán kívüli birtokairól és lépjen be a peloponnészoszi szövetségbe. Hasonló sorsban osztozott a déloszi szövetség szinte összes állama. Spárta így egyedüli vezető hatalom maradt a görögség körében, azonban a háború végére szövetségesei, Korinthosz és Thébai megerősödtek, így jelentős vetélytársakként léphettek fel vele szemben. A külpolitikai helyzet is változott, mivel a perzsák újból agresszorként léptek fel a kis-ázsiai görög városállamokkal szemben. Spártának és az új peloponnészoszi szövetségnek belső és külső nyomással is szembe kellett néznie.

Spárta kemény kézzel irányította szövetségi rendszerét, az államok belső irányításába is beleszólt, mivel kizárólag a saját államberendezkedéséhez hasonló *dekarchiak*at (10 tagból álló városi vezető testületeket) állított a szövetséges városok élére. Számos poliszban ez ellenszenvet váltott ki, tekintettel arra, hogy több helyen a megszokott politikai berendezkedés a korban népszerű, demokratikus államberendezkedés volt. Ez további belső feszültséghez vezetett a szövetségben belül.

A kis-ázsiai görögség ezzel egy időben perzsa uralom alá került. Számos polisz kért az egyetlen lehetséges helyről, Spártából segítséget. A görögség vezető hatalma több ízben is küldött seregeket, amelyek sikertelenül és esetenként a megsemmisülés szélére kerülve nem tudtak hatékony segítséget nyújtani, vesztesként távoztak. A külpolitikai helyzet kedvezőtlen alakulása és a szinte állandó háborúskodás kimerítette Spártát. Ezt a helyzetet kihasználva került Thébai vezető pozícióba.

Katonai újításai révén Thébai előnyös helyzetet tudott kicsikarni magának a csatatéren is. A lépcsős vagy ferde *phalanx*⁹ meghatározónak bizonyult a többi görög polisz ellen vívott csatákban. A formáció megalkotója, Epameinóndasz seregeit a megszokott formációhoz képest ferde hadrendben állította fel, ezzel ékként képes volt megtörni az ellenfél arcvonalát. Ez döntőnek bizonyult a csatatéren, mivel ha a *phalanx* hadrendje megtört, akkor az az esetek többségében

9 A görög *hoplita* harcmodor elsődleges hadrendje. A nagy kiterjedésű pajzzsal és lándzsával harcoló katonák egy sorban, egyenes vonalban álltak fel, ami azt eredményezte, hogy az arcvonal áthatolhatatlannak tűnő pajzsfalként funkcionált.

egyenértékű volt a csatavesztéssel. Thébai tehát katonailag és gazdaságilag is ellenfelei fölébe tudott kerülni, amivel rövid ideig ugyan, de hegemon helyzetet tudott kialakítani a görög-ségen belül.¹⁰

Egy további fontos tényező is segítette a városállamot vezető pozíciójának megszerzésében és megtartásában. Ez pedig Epameinóndasz személye volt. Az ő karizmája, tehetsége és hadvezéri adottságai nagyban befolyásolták az eseményeket, amelyek Thébai vezető szerepét eredményezték. Azonban Thébai kérész életű hegemoniája Kr. e. 361-ig tartott, amikor a mantineai csatamezőn Epameinóndasz életét vesztette. Halála után már nem volt olyan egyéniség, aki átvehette volna a vezető szerepet a boiót szövetségen belül, és így az összeomlott.

A görögség hegemon helyzetét és birodalomépítését összefoglalva két alapvető módszerrel szembesülhetünk. Az egyik a szövetségi rendszerek kialakítása, és azokon belül a korlátlan vezető szerep elérése. Ilyen rendszert hozott létre Athén, Spárta, majd Thébai is. Ez megfelelt a görögségen belül meghonosodott polisz-rendszernek, amely szerint az egyes városok önrendelkezéssel bírtak. A szövetségi rendszereken belül ez az autonómia erősen korlátozódott, legfőképp külpolitikai tekintetben, azonban a spártai uralom éveiben már a

10 Spárta és szövetségesei felett Epameinóndasz a leuktrai csatamezőn aratott győzelmet Kr. e. 371-ben, majd az elkövetkező években, több ízben vezetett hadjáratot a Peloponnészoszra. Spártát ugyan nem tudta elfoglalni, de megtörte vezető hatalmát és hatalmas csapásokat mért rá gazdasági és katonai téren is.

belpolitikát is erősen a vezető hatalom igényeihez igazították. A három főbb vezető hatalom olyan politika mintát dolgozott ki, amelyet később a makedón uralom idején alkalmaztak a görög városállamokra.

A másik módszer természetesen a katonai agresszió és területszerzés módszere, azonban ez pusztán a hegemon helyzet előteremtését segítette elő, annak megtartását nem. A klasszikus görögség egyetlen összetartó módszere a szövetségi állapot volt, amely szövetségi rendszerekben időszakonként egy-egy vezető állam kizárólagos akarata érvényesült.

A hellenisztikus monarchiák – II. Philipposz és III. Alexandrosz

A makedón királyok közül II. Philipposz (Kr. e. 356-336) és III. Alexandrosz (Nagy Sándor; Kr. e. 336-323) uralkodását emelném ki. Uralkodásuk alatt érte el a makedón hatalom a legnagyobb kiterjedését, birodalmuk virágzott. Makedónia monarchikus módon működött, amely államforma nem volt idegen ugyan a görögségtől, azonban kevés poliszra volt jellemző a korszakban. Ez megkönnyítette a birodalomépítés lehetőségét. Élve az egy kézben összpontosuló hatalom előnyeivel, valamint a sikeres külpolitikának és az eredményes hódításoknak köszönhetően a makedón vezetők könnyedén építették ki uralmukat a mediterráneum keleti medencéjében.

II. Philipposz fiatal korát, bátyjai királyságának idejét Thébai városában töltötte mint politikai tús. Ez idő alatt katonai tanulmányokat folytatott, elsajátította a lépcsős, vagy ferde *phalanx* taktikáját, illetve kellő tudást szerzett a görög-ség politikai helyzetéről, a városállamok egymáshoz való viszonyáról, amely tudást később, uralkodása idején kamatoztatni tudta.

Philipposz okos külpolitikával, az „oszd meg és uralkodj” elvet használva számos alkalommal okozott belviszályokat a görög poliszok között. A torzsalkodó városállamok kimerültségét kihasználva, hatékonyan tudott terjeszkedni és uralma alá hajtani a görögséget. A fejlett makedón hadigépezet számos hadjáratban győzedelmeskedett a görögök felett, majd végül Kr. e. 338-ban a khairóneiai ütközetben végső csapást mért a görög koalícióra. Ugyanebben az évben Korinthoszban megtartott összgörög kongresszuson megalakult a pánhellén szövetség, amelynek élére Philipposz állt.

A makedón vezető tehát egy jól bevált módszert alkalmazva, szövetségi rendszerbe tömörítette a görögséget. Egyedül Spárta és a krétai államok maradtak semlegesek a konfliktusban.

Philipposz Kr. e. 337-ben sereget küldött Kis-Ázsiába, Parmenión vezetésével, amelynek feladata az általa dédelgetett, perzsák ellen vezetett hadjárat előkészítése volt. Terveit azonban Kr. e. 336-ban bekövetkezett halála miatt nem vihette véghez, azok kivitelezése fiára és örökösére, III. Alexandroszra maradtak (Philipposzt a saját maga tisztelére megrendezett ünnepségen ölte meg testőre, egy bizonyos Pauszaniasz).

Nagy Sándor hatalomátvétele nem volt zökkenőmentes, azonban jól és gyorsan kezelte a felmerülő problémás kérdéseket. A görögök kapva az alkalmon, megpróbálták lerázni a makedón igát, azonban Thébai megregulázása után a többi görög állam már önként behódolt. Ezzel Alexandrosz biztosította fennhatóságát a görög poliszok felett. Ez után hadjáratot vezetett a Balkánra, hogy biztosítsa hátországát és csak Kr. e. 334-ben kelt át a tengerszorosokon Kis-Ázsiába, hogy megkezdje a Perzsa Birodalom elleni hadjáratát. Hódításai révén győzedelmeskedett III. Dareiosz perzsa uralkodó felett és Kr. e. 326-ig teljes és megsemmisítő csapást mért a Perzsa Birodalomra. Még ugyanebben az évben átkelt az Induson és egészen a Hüphaszisz folyóig hatolt előre az indiai szubkontinensen, számos további fejedelemséget csatolva birodalmához. Hódításai azonban véget értek ezen a ponton, katonái ellenkezése miatt visszafordulni kényszerült. Visszatért Babilon városába, ahol súlyos betegség következtében 32 évesen meghalt. A makedón sereg II. Philipposz újításainak köszönhetően sokkal ütőképesebb volt a görögök, de a korszak talán összes seregénél. A lépcsős *phalanx* taktikáját fegyverzeti újításokkal erősítette. Hadseregében ugyanis, a görög haderőnél használatos lándzsát továbbfejlesztve, a hosszabb szarisszát (a makedón hadseregben használatos hosszú, döfőlándzsa, amelynek mérete elérhette a 4-6 métert) alkalmazták. Ezzel és a lovasság hatékony használatával döntő előnyre tettek szert mind a görög, mind a perzsa haderő ellen.

Nagy Sándor birodalmát új alapokra fektette. Egyfelől a görög poliszokkal fenntartotta formális, szövetségi viszonyát, másfelől a hatalmát új dimenziókba emelő keleti

hódításaival államát keleti mintára szervezte meg. A perzsa államberendezkedést követve a meghódított területeket tartományokba rendezte, amelyeknek élére helytartót nevezett ki és betagozta azokat a makedón törzsterületekbe. Így Nagy Sándor birodalma kettős alappal rendelkezett, egyszer a görögséget összefogó pánhellén szövetségi rendszeren alapult, másszor a meghódított területek élére kinevezett, közvetlen Sándor fennhatósága alatt álló helytartók igazgatásán.

Nagy Sándor egy további tényezővel bővítette a birodalmak megszilárdításának módszertanát. Olyan veterántelepüléseket hozott létre, ahol katonáit és a helyi lakosságot vegyítve alkotott közösségeket, amelyek lojálisak voltak a személyéhez. Ezek voltak az úgynevezett Alexandriák, amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy birodalma stabil alapokon nyugodjon és a hellenisztikus kultúra elterjedjen az ázsiai és afrikai kontinenseken.

A rendszer tartósnak bizonyult, mivel Alexandrosz idejében nem ismerünk belső lázadást. Azonban halálával a rendszer összeomlott és számos kisebb birodalomra bomlott, amelyeket Sándor egykori hadvezérei és bizalmasai vezettek. Ez jól példázza azt a tényt, hogy az antikvitásban a római uralmat megelőző időszakban a birodalmak léte nagyban függött azoktól a meghatározó egyéniségektől, akik létrehozták azokat. Ezen felül Sándor nem tudott dinasztiát alapítani és hatalmát kellőképpen megszilárdítani ahhoz, hogy birodalma egészben maradjon.

A makedón birodalmi rendszer számos ponton megújította az azt megelőző klasszikus rendszereket, azonban

kialakításának módszereiben mégis hasonlóságot mutat. A birodalom kialakításának módszere a katonai hódítás, megtartása azonban kettős jellegű. A görögséggel szemben meghagyták a már bevált szövetségi rendszert, újonnan meghódított területeiknél azonban már a perzsák által alkalmazott helytartói rendszert látták hatékonyabbnak.

A Római Birodalom – a birodalomépítés új szintje

Az antik birodalmak közül Róma volt az, amely létre tudott hozni egy hosszú életű és jól működő birodalmat, amely korokon és személyeken átívelve meghatározó hatalom maradt a Földközi-tenger partvidékén, beltengerré változtatva azt. Róma helyzeti előnye egyrészt abban rejlett, hogy nem egy meghatározó személytől függött a birodalma, másrészt kellő idő állt rendelkezésére, hogy megalapozza és kiépítse azt az infrastruktúrát és rendszert, amellyel új szintre emelhetette a birodalomépítést.

Róma városa a kezdetekben nem volt meghatározó erő az itáliai félszigeten. A Kr. e. 6. század végéig etruszk uralom alatt állott, így részét képezte egy nagyobb politikai egységnek. Miután a királyság intézménye megbukott és elűzték az utolsó etruszk királyt, Tarquinius Superbust, a város köztársasággá alakult, vezetését a szenátus és az évenként választott két konzul látta el. Egy évszázad elteltével annyira megerősödött,

hogy hadjáratot vezetett egy vele szomszédos etruszk város, Veii ellen, Kr. e. 406-ban. Az ostrom 10 évig elhúzódott és Róma sikerével zárult. Veii elfoglalása volt az első lépés abban a közel 6 évszázadig tartó folyamatban, amelyben Róma elérte maximális kiterjedését és gyarapította birodalmát.

A Római Köztársaság, Principatus és Dominatus történetét folyamatosnak mondható háborúskodás tarkította.¹¹ A harci események alatt Róma kiterjesztette hatalmát a Brit-szigetek egy részére, az európai kontinens Rajna és Duna vonaláig terjedő területeire, illetve a Dunától északra is, a Közel-Kelet bizonyos területeire, valamint Észak-Afrikára. Az utolsó olyan császár, aki sikeres hódítást vitt véghez, növelte a Római Birodalom területeit, valamint új provinciákat hozott létre, Septimius Severus (Kr. u. 193-211) volt, aki keleti hódításai révén Kr. u. 193 és 197 között elfoglalta és megszervezte Mesopotamia és Osrhoene provinciákat. A Severus dinasztiát (Kr. u. 193-235) követő időszakban Róma mély válságba süllyedt, amelyből a Kr. u. 3. század végéig nem tudott kilábalni. A válságot követő újjáépítés és egyeduralmi rendszer további, közel 100 évig egészben tartotta a Birodalmat. Kr. u. 395-ben Theodosius császár halála után a Római Birodalom két részre szakadt, és fiai, Arcadius és Honorius alatt és után sem egyesítették azt újra. A Kr. u. 4. század uralkodói és későbbi utódjaik sem igyekeztek hódításokkal bővíteni Róma területeit, inkább a meglévő területek védelme és megtartása vált a

11 Principatus: olyan egyeduralmi rendszer Rómában, amelyben a hatalom egy vezető személy, a princeps kezében összpontosul, azonban a köztársaság intézményrendszere formálisan megmarad.

Dominatus: nyílt egyeduralmi rendszer a Római Birodalomban.

legfőbb céljá. Ezt követően a Római Birodalom a Kr. u. 5. század végén összeomlott, a nyugati birodalomrészt elsöpörték a nagy népvándorlás hullámai, örökségét a keleti birodalomrész, Konstantinápoly központtal őrizte tovább.

Róma birodalmának felépítésében legfőképpen a katonai hódítást részesítette előnyben. Ezen felül ügyes diplomáciával állította maga mellé a szomszédos államalakulatokat, illetve alkalmazta az „oszd meg és uralkodj” elvet, amellyel meggyengítette ellenfeleit, amelyek meghódítása abban az állapotban már nem jelentett olyan nagy kihívást a római *legiók* számára.

A diplomácia módszereit más módon is alkalmazták a rómaiak. Kereskedőik és diplomatáik révén is sikeresen földterületekhez juttatták Rómát. Jó példa lehet erre Pannonia provincia (a mai Dunántúl) esete, ahol az utolsó hadi cselekmény, amely a területen lezajlott a Kr. u. 6-9 között zajló pannon törzsi lázadás volt, amelyet a Birodalom leverte. Ezt követően Róma, a Kr. u. 50-es évekre alakította ki azt a határrendszert és provinciális szerkezetet, amely a Duna vonalára épült, azonban katonai műveletek erre a térségre nem terjedtek ki a korábbi időszakokban. Így joggal feltételezhetjük, hogy a terület fokozatosan, a kereskedők és a diplomaták révén jutott római kézre.

Ezen felül a Római Birodalom rendkívül sikeres volt abban, hogy vonzóvá tegye a meghódított népek számára a római alattvalói létet. A kiterjedt kereskedelem, az áruk bősége csábító lehetett a kor embere számára, illetve a helyi arisztokrácia részére előnyös helyzetet teremtett, ezzel a vezető társadalmi réteg is a kezébe került. Ez egészen a Birodalom végéig

fennálló állapot volt, mivel a Rómára támadó „barbár” törzsek elsődleges célja a beépülés a római állampolgárság elérése volt a cél (Ilyen volt a hun fejedelem Attila esete is, aki római katonai szolgálatban állt és magas katonai rangokat viselt).

Birodalma megtartásában Róma számos módszert alkalmazott. Először a meghódított területeket katonai megszállás alatt tartotta, ameddig a szükség azt kívánta és a megfelelő infrastruktúra és adminisztráció ki nem épült. A terület lakosságának megbékéltetése után a katonai jelenlétet felváltotta a római és helyi adminisztratív vezetés, amely az adott terület jólétéért és természetesen többek között a Rómának járó adók beszedéséért, az igazságszolgáltatásért is felelős volt. Ez alól kivételt jelentettek azok a provinciák, amelyek a határzónában helyezkedtek el. Itt folyamatos katonai jelenlétről tudunk.

A római hadsereg a Köztársaság idejére számos ponton különbözött a fentebb említett birodalmakétól. A Kr. e. 4. századtól folyamatos átalakuláson áteső katonaság Augustus császár idejére (Kr. e. 27 – Kr. u. 14) professzionális fegyveres erővé fejlődött, amely állandó, reguláris haderőnek számított. Létrejött az a réteg, amely a katonáskodást hivatásként űzte és állandó, előre meghatározott időre szerződött Rómával.¹² Ez a hadsereg alkalmassá vált arra, hogy előre nem meghatározott időn keresztül állomásozzon egy adott területen, megszállva azt, ameddig a szükség azt kívánta. Így jelentős helyzeti előnyt alakított ki a korábbi birodalmakhoz képest,

12 A meghatározott szolgálati idő 25 évet jelentett, azonban mivel a leszerelési ceremóniára csak 2 évente került sor, így a katonák 25, illetve 26 évig szolgálhattak.

amelyeknél a hadsereg önkéntes alapon szerveződött és egy meghatározott hadjárat erejéig állt fel.

A közhangulat javítására jelentős beruházások történtek a meghódított területeken. Olyan infrastrukturális fejlesztések valósultak meg, amelyek közjólétet eredményeztek. Ilyenek voltak az útépitések, fürdők, színházak, vízvezetékek építése, a kiterjedt városiasodás, ami számos területen nem volt jellemző a római hódítást megelőző időszakokban.

Róma katonáinak a szolgálati idő lejártával polgárjogot adományozott és a leszereléssel együtt földterületet is adományozott. Az ilyen földek a Köztársaság idejére már Itálián kívülre, valamely provincia területére estek. A katonatelepek szintén a béke megőrzését szolgálták. A veteránok a lakosság részévé váltak és biztosították egy Rómához hű réteg kialakulását. Ezen felül, amennyiben felkelés tört ki az adott területen, azonnal mozgósítható katonai erőt képeztek, amely képes volt fellépni a lázadók ellen.

A Köztársaság idején a Kr. u. 1-2. századokban Róma számára elegendő volt, hogy a határai mentén állomásoztassa seregeit. Ez elegendő biztonságot nyújtott a belterületek számára, ezen felül, ebben az időszakban a Birodalom még terjeszkedett. A Kr. u. 3. századi válság után, az állam vezetői belátták, hogy komolyabb intézkedések szükségesek ahhoz, hogy a belterületek biztonságát fenntartsák az idegen betörésekkel szemben. Így jöttek létre azok a létesítmények, erősítések, amelyek a római uralom megőrzésének újabb eszközévé váltak és biztosították a békét, stabilitást. Az újonnan megépült és átalakított erősítésmények olyan védelmi létesítmények voltak, amelyeket már ostromok,

nagyobb méretű támadások elhárítására terveztek és kivitteleztek. A helyi lakosság megvédése céljából pedig a városokat erősítésekkel látták el, illetve erősített menedékhelyeket, úgynevezett *refugium*okat hoztak létre. Így Róma stabil helyzetet tudott teremteni a Kr. u. 4. század végéig, illetve Kr. u. 5. század elejéig.

Amint láthattuk, a római uralom kiterjesztésének és a birodalomépítésnek elsődleges eszköze a katonai hódítás volt. Azon felül aktív diplomáciai és kereskedelmi tevékenység segítette elő a terjeszkedést, illetve a Birodalom fennmaradását. A jólét biztosítása, veterántelegek és védelmi létesítmények a közbiztonságot és a Római Birodalom több évszázados fennállását eredményezték.

Végösszegzés – hogyan építsünk és tartsunk meg birodalmakat?

Az antikvitás birodalmai egy állam abszolút politikai, gazdasági és katonai fölényére épültek. A klasszikus korban inkább szövetségi rendszerek létrehozásával alakítottak ki hegemón helyzetet maguknak az államok, mint például Athén. Később azonban katonai hódítás révén közvetlen alávetettségbe kerültek az egyes birodalmakba betagozódott területek. A területszerzésnek és megtartásnak aktív részese volt a fejlett diplomácia, kereskedelem, fejlett infrastruktúra és az állandó katonai jelenlét. Természetesen fontos tényező volt a

birodalmak sorsát befolyásoló kiemelkedő egyéniségek személyes ambíciója, fejlett katonai stratégiai érzéke és jó állam-szervezői tehetsége is.

A birodalmak fennállásának közös jellemzője, hogy teljes életciklusokat élnek meg. Létrejöttüket követően virágzásnak indulnak, majd hanyatlani kezdenek és elbuknak. Helyükön hatalmi vákuum keletkezik, amelyet egy következő politikai entitás igyekszik kitölteni.